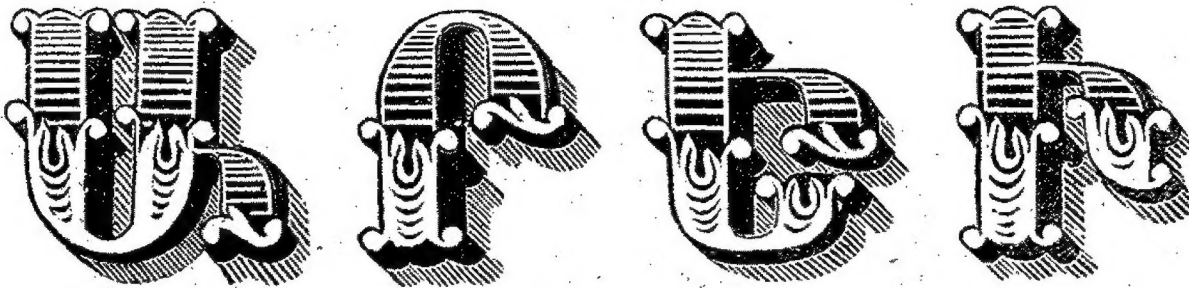

ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԵՄ

ՔԱՆՈՒՄՈՒՄ

Տարեկան վեցամսեայ

ԵՐԻՊՏՈՒՄ . . . 7. 0. 80 40
ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆ ԶԲ. 20 10

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԿԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹՅՈՒՆ

Շաբա Ապրիլ Տարի 16

ԱՂԵՔՈՒՄ ԵՎ ՌԻՏՈՒՄ

ՀԱՍՏԵ՛

Journal AREV

B. P. № 297

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՐԱՐՈՒՄ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՎԵՐԱԿԱՐԳՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷՆԱՆ

ԱՐՏՈՒՄՏԵՐ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱՐՈՒՄ ԵՎ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՍ

ԿՈՎԿԱՍԱՀԱՅ ԿԱՄԱՌՈՐՆԵՐՈՒՆ

ՀԱՆԳԵՊ

Հանգարտ բայց անվերապահ
կերպով, կ'ուզենք երկու բառ
ըսել «Կովկասահայ կամաւորներու
եղիպատհայ խնդրոյն» վրայ... քա-
նի որ այդ տեսակ խնդիր մը կ'ուզուի
որ գոյութիւն ունենայ անպատճառ-
Ասոր համար պէտք չունինք մարդու
հետ կուռի բռնաւելու: Թէպէտ գիտ-
ցողները գիտեն թէ կ'ուզեն փախ-
չող չենք: Բայց մենք մեր ա-
զատ կամբովն ու խիղճով մեզի հա-
մար հոս ուղղութիւն մը գծեցին:
որմէ չեղելու միտք չունինք երբեք:
ուղղութիւնն որ այս միջոցիս իրենց
ճակատագրին հետ խաղաղութիւն
մեծ ու փոքր ազգերուն ուղղ-
ութիւնն է, ազգային համերաշխ-
ութեան, համագործակցութեան...
պիտի չլինայ մեզի համար բախ-
ազգային միութեան—ուղղութիւնը:
Երբ չափաւ ի վեր յորմէն
այս թերթը հրատարակենք, մեր
ընթերցողներ տեսան Կովկասահայ
կամաւոր գոնդերուն հանդէս մեր
հրատարակութեան: Երբ մարտի 1-
ին շաբաթը թիւ 1-ը ամբողջ ազ-
գին վերաբերեալ էին, զմանքի,
սփոփանքի և երախտագրութեան
վերաբերում մը: Եթէ ոմք գաղը
կը գտնեն զայն, մենք կ'արձենք
թէ բաներ կան: Կ'ապուստի զորս
պէտք չկայ որ մարդ չեղէ և պո-
ռայ չարունակ: Իրովհետեւ անոնք
ամէնքն բաժնուած, ահաբեկ հա-
տարակաց են, ու կ'անմասնանդ-
ապացուանք որոնց պայտապտու-
նուն մէջ ըստ մեզ մը ամպլիտու-
դին յորդապահութիւն գը չեղեալը, —
Երբ պէտք, օրինակ, եր անգին քու
տուն բայց երբ իրենք իսկ իրենց
երկրային խնդիր և դուն, աս-
անքն, անոնցմէ հետ, շատ հեռու
անյայտացած են մանաւանդ զոհողու-
թեան տեսակէտէն... Այդ պարա-
գային՝ մեզի կըթուի թէ բաւական
անհաշակութիւն: Զայնք բարձրացը-
նելով հասկնելու ելլել—որի, քու
միւս եղբայրներդ, անոնց որ ճիշդ
քու վիճակիդ և կը գտնուին այս-
տեղ, կամ գտնանանք վիճակին մէջ
—թէ աւելի դոն կը յարգես, աւելի
դոն կը սիրես: քու կուտող ու մեռ-
նող եղբայրներդ, կարծես ըստ
ուղեով այսպէս թէ դոն միայն
հարապատ եղբայրն են անոնց և դոն
անոնց մեկ ժամագործը թերեւս...
—Բայց քան ինչ աւելի ինչ
ըրա՞ծ ունի: աւելի խօսելէ զատ...
արդեօք ինչ հետ կուտի վոր-
ձելով կը կածես թէ դոն ալ հայ-
րենիքդ կ'ատես, —պիտի հարցնեն
միւսները...
—Մենք ալ է ահա՛ զոր ըսել տալ
չենք ուզել մեզի, բայց ըսելու
պատճառ տուողներուն ալ չենք
ուզել խօսել, որովհետեւ «ես չառկը
սիրեմ, դոն պակաս կը սիրես»

պայքար մը՝ որ մեծ մասամբ փոքր
պիտի կազմէր այս ամբողջ խնդրին՝
էն ծիծաղելի և էն զղուելի բանը
պիտի ըլլար այս միջոցիս:
—Մենք ուրիշ բան ալ ըրինք և
կ'ընենք: մենք կամաւորներուն զին-
ուորական նպաստ կը հաւաքենք և
կը զրկենք, ու դուք չօգնելէ զատ
կը հակառակի՞ք մեր այդ ձեռ-
նարկին...
Այսպէս պիտի պատասխանեն,
չատ պատրաստակամօրէն, մեր Կով-
կասի եղբայրներուն եղիպատհի միակ
հարապատ եղբայրները:
Եւ հոս՝ յայնչական կը բարձրա-
ցընեն անոնք ճակատին, օգտուելով
այն շփոթութենէն, որ այսպէս թէ
այնպէս, ստեղծուեցաւ ասկէ մէկ
քանիս ամիս առաջ, երբ գրեթէ միա-
ժամանակ եղիպատհի մէջ սկսան
երկու մեծ հանգանակութիւններ
կատարուիլ, մին «Կամաւորներու
զինուորական նպաստ» և միւսը «Ազ-
գային շահերու պաշտպանութեան
հիմնագրում» անունով: Այդ շփո-
թութեան մասին է ահա՛ որ կ'ու-
զենք այստեղ մեր խօսքը ըսել
անվերապահօրէն, առաջին բառէն
իսկ մեր ցաւը յայտնելով անոր
ստեղծուած ըլլալուն համար և ա-
ւելցնելով որ կրնար չտեսնուիլ ան-
հաշի վերջինք իրողութիւնները
իրենց կարգով:
Թուրքիոյ կողմէն պատերազմի
բացումը տեղի ունեցաւ նոյեմբերի
սկիզբը. Կովկասի Հայ կամաւորական
գունդերուն կազմութիւնը իսկոյն հե-
տեւեցաւ այդ դէպքին. և առ նուազ
երեք ամիսէ ի վեր եղիպատհի մէջ
ամէն Հայու ծանօթ էր ասորիկա-
կեր Հ. Յ. Գալստիանի կողմէն եղիպ-
ատհի կողմէն փետրուարի մէջ թը-
ւուրիկ մը հրատարակելով կոչ ըրաւ
հատարակութեան նպատակը Կովկա-
սահայ կամաւորական գործին, յայտ-
նելով թէ այդ նպատակաւ Գահրէի
և Ազեքանդրիոյ մէջ յանձնախումբ
մեր կազմուած են և տալով անոնց
անդամներուն անունները, ամենքն ալ
գործած կամ թունդ «համակիր» գաշ-
նակցականներ:
Պէտք է խոստովանինք որ այս
ձեռնարկը մեր մէջէն շատերը խրո-
չեցուց: Յանձնախումբի անդամնե-
րուն վատահաշիւութեանը մասին ոչ
ոք ըսելիք ունէր: Խնդիրը այն էր
որ համազգային գործ մը, որպիսին
էր Հայաստանի համար Կովկասի մէջ
կազմուած կամաւորներու գործը,
եղիպատհի Հայութեան կը ներկա-
յայտէր կուսակցական միջոցով: Ինչ-
գիտէր այն էր նաև, որ մինչ Գահրէի
մէջ ասկէ երեք շաբաթ առաջ միջ-
կուսակցական ժողով մը գումարուած
է հոն ամենուրեք կողմէ սկզբունքով
որոշուած էր այդ ձեռնարկը կատա-

րել ըրոր կուսակցութիւններուն
մասնակցութեամբ՝ ահա՛ վերջին պա-
հուն ուրիշ գոյն մը կը տուէր գոր-
ծին:
Բայց խնդիրը ուրիշ տեղ էր
մասնաւոր:
Նոյեմբերէն սկսեալ, արդէն,
խուժք մը անձեր, կուսակցական և
ոչ-կուսակցական, խորհրդակցու-
թիւններ ըրած, աշխատութիւններ
տուած և գիւղացիներ կատարած էին
ուրիշ աւելի մօտաւոր և նոյնքան
հայկական երկիր մը իրենց աչքին
առջև ունենալով, համոզուած թէ
ինչ որ եղիպատհայութիւնը պիտի ը-
նէր այդտեղ ինք միայն կրնար ընել,
և թէ՛ այդ մասին իր անշարժ մնալը
— այնպիսի ժամանակ մը մասնաւոր
ուր թուրքիոյ սահմաններուն մէջ
Հայ ժողովուրդը կաշկանդուած, Կով-
կասը համադրուած, Ամերիկան
չատ հեռու և միւս գաղութները
չատ անգործ էին բան մը ընելու —
կը նշանակէր դաւաճանել թէ՛ ընդ-
հանրապէս ամբողջ ազգային գաղտնի
և թէ՛ մասնաւորապէս երկրին այն
մասին, որ, չես գիտեր ինչու, քիչ
մը խորթ զաւրի պէս կը գիտուէր
ոմանց կողմէն, հոկաւակ Հայու-
թեան փառքին ամենէն վերջին ու
միշտ մերանորոգուած փայլուն հետ-
քերն իր վրայ կ'ընէին: Արդ, այս
գործն ալ պէտք ունէր եղիպատհի
և արտասահմանի Հայոց օգնութեա-
կութեան, և այնչա՛փ աւելի մեծ չա-
փով իրենցմէ միայն կ'ուպասուէր
օգնութեակութիւնը: Այդ գործին զը-
լուի կանգնող հեղինակաւոր ու ազ-
գասէր անձնաւորութիւնը, Պօղոս
փաշա Նուսրար, վերջապէս հասած
համարեր էր զայն իր պատշաճ նը.
կատած ձեռնով հանրութեան ներկա-
յայցնելու ժամանակը: Եւ ահա՛ նոյն
ատեն էր որ երեւան կ'ըլլէր միւս
գործը, Կովկասի կամաւորներ զինուո-
րական նպատակ գործը: Պօղոս փաշա
Նուսրար հաշուէր էր թէ արտա-
սահմանի Հայութիւնը չէր կրնար
Կովկասահայ ձեռնարկին մէջ անմա-
սըն մնալ և իր բացած հանգանա-
կութեան հիմնադրամէն՝ ծրարքեր
էր նաև բաժին հանել Կովկասին,
բաժին որ, ինչ ալ ըլլար սակայն,
նոյնիսկ տասնեակ մը հազար սկիւ-
այնտեղի պէտքէն հանգեալ բարոյս-
կան իմաստ մը ունէր աւելի քան
թէ՛ նիւթական, որովհետեւ չէ՞
որ օրական 6000 ոսկի ծախք մը
ունէին կամաւորները՝ այն ատենէն
իսկ:

Թշնամանալ էր իրենց, Թշնամանալ
էր Կովկասին, Հայաստանին:
Խնդրոյն ամբողջ ցաւալի կողմը
այս է ահաւասիկ: Մնացեալը երկ-
րորդական կարեւորութիւն մը ունի
միայն: Թէ՛ ինչպէ՞ս կարելի չեղաւ
վերջէն միացնել երկու հանգանա-
կութիւնները, ո՞ր կողմն աւելի վի-
րաւորական գաղափար միւս կ'ը-
մին հանդէպ, ո՞վ պէտք էր տեղի
տալ, ո՞ր անպատասխանատու ան-
հատներն էին որ չափազանց եռանդ-
գրին գործին մէջ և բոլորովին
թունաւորեցին միմեկորդը, — ման-
րամասնութիւններ են որոնց քննու-
թեան արդիւնքը ոչինչ չի փոխեր
ս'ա իրականութիւնէն՝ թէ՛ ազգային
խոշոր գործի մը ամբողջութիւնը
անտեսուեցաւ, չըսելու համար
արհամարհուեցաւ ու հալածուեցաւ,
ուրիշ խոշոր ազգային գործի մը
միայն մէկ պարիկ մասին համար:
—
Մեր ըսելիքը ըսինք գրեթէ,
դոնէն այն սահմանին մէջ զոր կը
նեղէր լրագրական յօդուած մը:
Դոնմիտացայի Հայ գաղութին կող-
մէն քուէարկուած բանաձեւին յետ-
գրութիւնը մեզ ստիպեց ասոր, թէ՛
պէտք աւելի կանուխ ալ կ'ուզէինք
այս լուսաբանութիւնը տալ՝ անոնց
համար մասնաւոր, որոնք իրողու-
թեանց անտեսեալ վարանած կը
մնային Կովկասահայ կամաւորներու
անձնուրութեան հանդէպ իրենց
անգիմագրելի համակրութեան և
Ազգ. շահերու պաշտպանութեան
յանձնախումբին նախագահին մօքին
ու ողբասիրութեան վրայ իրենց
մեծ վատահաշիւութեան միջև:
Բայց այս լուսաբանութիւնը այս
միջոցին, պիտի չարժէր տալ սոսկ
անձնական կամ խմբական գոհացումի
մը համար: Ինչ կ'արժեն անձերն
ու խուժքերը երբ խնդրոյն առարկան
ամբողջ ազգն է: Մենք կ'արձեցինք
սակայն՝ որ լուսաբան էր, փո-
խանակ զոց պահելու՝ բանալ վէրքը:
Այդպէս աւելի յոյս կրնայինք ու-
նենալ անոր մաքրութեան: Կը կրկ-
նենք թէ այստեղ մենք կուտ մը-
զել, կամ մզել ուղուած կուտ մը
պատասխանել չենք փափաքիր:
Եթէ տեղ-տեղ ձայներն իսկ քիչ մը
սուր ելաւ, պատճառը այն է որ
վերջին ցաւը կ'ըգանք, և պէտք
եղաւ որ այսօր քիչ մը փորենք
զայն...
ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷՆԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆԿԵՐՎԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԽՈՍԻՆ

Ինչ զմայլելի էակներ են աս ըն-
կերթարականները: Ի՞նչ մէկ հանգիստաւոր
ու պատմական առիթ կը փայտնեն, յա-
նուն նուիրական սկզբունքին, խոշոր
այլանդակութիւն մը, շոյթթութիւն մը
արտայայտելու: Բրաւապետական լրջու-
թեամբ... Լուրու ոչ մէկ ոսկեղինիկ ա-
ռիթէ կ'օգտուին:
Խոսակական խորհրդարանին այն նիս-
տին մէջ ուր Սալմաթայի կատակարու-
թեան վատահաշիւութեան քուէ արտեղա-
ւելեցրեալական ինքը—Դաւիթներ արտա-
սանցին մէկ երկու մեծազորոյ ցնդա-
բանութիւններ, զորս կ'արժէ... արձա-
նաբեր:
Նախ պէտք է ըսել որ խոսակցել ըն-
կերթարականները պատերազմին դէմ
չարտայայտուեցան, ընդհանրապէս...
Այնչափ ապուշ չեն: —Որքան որ «Ինչե-
րով» — որպէս զի փորձին ընդդիմադրել
ժողովրդային զգայական այնպիսի անեղ
հասանքի մը որ կարող է զիրենք առօք
վատաբաւել, քիչ ատնիլ:
Որքան ատեն որ պատերազմ չէ հը-
րատարակուած, պատերազմի դէմ են...
զայս կը պահանջէ նուիրական սկզբունք-
քը: Երբ պատերազմը կը հրատարակուի,
անոր կողմն են, զայս կը պահանջէ ոչ
նուազ նուիրական շահը: Բայց վերջապէս
մի բան ընելու կամ ըսելու է աս խեղճ
սկզբունքին ալ խաթրել չիկնելու համար,
չէ...
Եւ անո, ապա խաթրել չիկնելու համար,
երկու ընկերթարականներ կը խօսին:
Ինչ կ'ըսէ մին: Երազել տուե՞ղ բա-
նեք...
Կ'ըսէ որ ինք ներկայ պատերազմին
հակառակ չէ, բայց... կը յուսայ և կը
մալթէ որ ընդհանուր զինաթափումը
(désarmement général) յոռաջ պիտի
բերէ: Երազել վերանայեց, վերանա-
րողութեամբ... Ահ, վաղիկ լաւագու-
շալ չէր, հին բարեխաղ ցնդքը: 1870-ին
ի վեր, ստա՞ծ օրօրուեցան և օրօրեցին
մարդկութիւնը... Եւ 1914-ը եկաւ, մա-
սանցեցա՞յլ զարթոնում:
Գրեթէ կ'ս գար խաթրեցին ժողո-
վաւորները թէ պատերազմ չըլլար այլեւս,
չպիտի ըլլայ, չի կրնար ըլլալ, թէ իրենք
պիտի զինաթափուին իրենց արեւել
ամէն մի-
ջօցնելով, ընդհանուր գործադուլով, ա-
պաւտարութեամբ, սանկուլ-հանդուլ...
Պատերազմը պայթեցաւ, և ամէն երկրի
ընկերթարականները, հասարակ ողբա-
հանդիմանքով, գրեթէ (պաշտօնականօրէն),
աղաատ յետադիմականներու պէս, ժափա-
հարեցին, քուէարկեցին, կուտի դայցին:
Քիչ մը ամօթխածութիւն, պարոն-
ներ, քիչ մը ամօթխածութիւն: Զեր գա-
ղախրներուն և անտեսութիւններուն հըն-
կայական անտեսութիւնը հասարակեց
համաւորութիւն, լուրսայն, և մի բերանիկ
առնէ: Դորէն ձեր հին բարեխաղ ցնդքը:
Մի՛ նեղե՛ք, նոյն իսկ սկսած, ներկայ
անդաւուրը որո՞ք: Զուեցա՞ն ատենը ան-
ցած է: Թե՛ղ տուէ՛ք որ իսկական անա-
մը թուալի իր կղերական վառքին մէջ:
Գործը միւս «ընկերթիւն» Աս ինչ
կ'ըսէ: Եթէ միւսը կ'երազէ, ասիկա կը
զատանջէ: պարզապէս:
«Ինչ և իր ընկերները պատերազմին
հակառակ չեն, բաւ լիցի, բայց կը յանձ-
նարարեն... պաշտպանողական պաշե-
րազմ»:
Այսինքն խոսակցան լաւակները պէտք
չէ որ յարձակն աւտորական լաւակնե-
րուն վրայ: պէտք չէ յոռաջ խաղան,
պէտք չէ աշխարհապալին Այսինքն պէտք
է միւս հայրենի հողին վրայ, ամբողջալ

Հասարակական յայտնի (երեսայնական) որ Աւստրիայի կողմէն Արալիայ վրայ այս քան ծայրայեղ ճնշութիւն պատե-

